

Seminára sámi áššiid birra norgga duopmostuoluin – álggahansárdni

Bures boahtin Alimusriektái (velkommen til Høyesterett)

Bures boahtin didjiide deikke Alimusrievtti viesui!

Bures boahtin didjiide geat digitála bokte čuovvubehtet seminára!

Lea duođai illu maŋŋá pandemiija ja guovtti jagi maŋideami sáhtit deaivvadit dehálaš fáttá ektui: Sámi áššit norgga duopmostuoluin.

Lea buorre sáhtit rahpat Alimusrievtti viesu nannet gelbbolašvuođa, máhttu ja áddejumi sámerievttálaš váttisvuođaid. Fáddá maid mii Alimusrievttis váldit hui duođalaččat.

Mii rávdnjjet duolu vai dát dehálaš fáddá bohtá viidát olggos – berošteddjiide olles riikkas.

Beroštupmi lea stuoris. Mis lea searalaš sámi ovddasteapmi.

Maiddái rievtti oasálaččat lea bures ovddasteamen.

Duopmárat buot golbma instánsas, dás measta buot duopmárat Norgga Alimusrievttis ja dasa lassin muhtun alimusriekteduopmárat Ruotas ja Suomas. Advokáhtat. Ja ovddasteaddjit áššáskuhttineisseválddiin. Dasa lassin oasálastet máŋga eará aktevrat geain lea beroštupmi fáddái.

Ulbmil lea bidjat sámi dimenšuvnna rievttálaš gažaldagain fuomášupmái, Vuodđoláhka § 108 geatnegahtta stađa

eisseválddiid lámčit vuodtu nu ahte sámi álbmot beassá
sihkkarastit ja ovddidit sin giela, kultuvrra ja servodateallima.

Dát addá gáibádusaid norgga duopmostuoluide, earet eará
duopmáriid gelbbolašvuhtii, ipmárdussii ja áddejupmái.

Sámi vuoigatvuodát nugo eamiálbmot lea maiddá
suddjejuvvon sierralágán álbmotrievttálaš njuolggadusain,
earenoamážit eamiálbmotvuoigatvuodain.

Eamiálbmotvuoigatvuodát gusket sihke
olmmošvuoigatvuodaide ja kontuvraáddejupmái.

Eamiálbmoga kultuvrras galgá leat garra rievttálaš suddjen
jos galgá ceavzit. Kultuvra áddejuvvo viidát – nugo
coahkenamahus earenoamáš oktasašdovdomearkkat maid
sámeálbmot juohká. Earet eará lea boazoduollu okta
suddjejuvvon oassi kulturdoaimmas.

Dat lei vuoigatvuohta boazoduolu kulturdoaimma mii lei
guovddážis Fosenáššis diibmá čavčča. Dalle Alimusriekti
storrakámmiris ovttajienalaččat gávnnašii ahte
bieggamilluhukseamis Fosenis lei nu stuorra negatiiva
váikkuhus sámi belliide čađahit boazoduolu – ja dainna maid
doaimmahit sin kultuvra - nu ahte siviila ja politihkalaš
vuoigatvuoda konvenšuvnna artihkal 27 lei rihkkojuvvon.

Norgga Duopmárat lea ieš aldis bures rahkánan meannudit
sámerievttálaš gažaldagaid. Maiddai sii geat ožžot
sámerievttálaš áššiid beavddi ala vuosttaš háve. Mii
duopmárat leat oppasteaddjit geat leat hárvánan bargat
riektesurggiin maid eat dovdá nu bures. Maiddá čielgadettiin

riektegažaldagaid sámerievttálaš áššiin lea doarvái árbevirolaš rievttalaš lahkaneapmi.

Dasa lassin lea dulkon ja geavaheapmi konvenšuvnna geatnegasvuoda beaivválaš oassi duopmostuolu- Norggas

Muhto – ja dat lea dehálaš muhto: Sámi kultuvra, vierru ja riekteáddejupmi sáhttet dávjá báidnit áššiid. Ja dalle sáhtta rievdadallat man buorre máhtu duopmáriin lea.

Buorre lihkus eai leat duopmárat okte sámerievttálaš gažaldat áššin. Nugo muđui surggiin gos dárbbasuvvo earenoamáš máhtu, de lea advokáhtain geat jođihit áššiid sámi riektegažaldagain earenomáš ovddasvástádus. Dat vurdo sis lea sáme kultuvra, historjá, vieru ja riekteáddejumi máhttu mii dárbbasuvvo, ja sis lea nákca čilget dán máhttu riektái ávkkálaš ja buorre vugiin.

Ahte aktevrrain riektevuogádagas lea dárbbaslaš máhttu lea maid eaktu buvttihit luohtámuša riektevuogádaga ja sáme albmot gáskkii. Nugo ovddeš alimusriektejustitiárius Carsten Smith logai su sáhkavuorus Sis-Finnmárkku diggegotti rahpan oktavuodas 2004'is:

«Dohkkeheapmi sámi vieruid ja riekteáddejumiid das lea maid perspektiivva olu olggobeale daid čielga riekteváikkuhusaid. Dat lea dehálaš oassi sáme kultuvra loktaneamis.»

Mun lean ilus go Carsten Smith lea otne dáppe midjiide addimin ollesgova sámerievtti ovdáneami Norggas.

Ovddimuš áiggun čujuhit dan mii lea čielggas, nugo sámerievtti ovdáneapmi ii leamaš álki. Loahpa 1800-logus lei čielga árjjalaš dáruiduhttinpolitihka, mii báidnii riektejurddašeami. Muhto áiggi mielde nuppástuvai oaidnu álgoálbmot vuoigatvuođaid ektui, ja mearkkašumit sáme kultuvra ja vieruid ektui bohte eambo oidnosii. Earet eará lei Norga 1990 vuosttas riika mii ratifiserii ILO- konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmot vuoigatvuođaid ektui.

Alimusrievtti geavahasas dáhpáhuvai stuorra paradigma molsun sámerievttis 2001 Čáhppesvuovdde ja Selbu áššiin.

Čáhppesvuovdde- áššis mearridii Alimusriekti prinsihppa oktasaš oamasteami álbmogii guovllus. Čatnon boares geavaheapmái. Dát lei odđavuohki norgga rievttis. Sámerievttis lei dát juo oahpes vuohki.

Selbu-áššis sámiid stáhtus nugo álgoálbmot dohkkehuvvui čielgasit. Alimusriekti plenumis deattuhii erenomášvuođa sámi ealáhusas nugo dat mii guoská eará goahtun elliide, ii sáhte fievrridit boazogoantumii.

Guktui áššin šadde sáme vierrut ja sáme riekteáddejupmi dehálaš oasit dulkomis diggerievttálaš njuolggadusaid, historjá ja kultuvra lei guovddážis.

Professor emerita Kirsti Strøm Bull áigu hállat lagabut historjáláš gálđui mearkkašumiid ja geavaheami sáme áššin.

Nugo riektegeavaheapmi čájeha , maŋimus Fosen áššis, ferte
álgoálbmot rievttis dávjá geahčat riikkaidgaskalas gálđui.

Professor Martin Scheinin áigu čilget čiekŋalabbot
mearkkašumiid riikkaidgaskalas álgoálbmotrivttiid.

Čáhppesvuovdde ja Selbu áššiid maŋŋá lea Alimusriekti
meannudan gaskal 20 ja 30 sámi áššiid. Vuosttašamanueansa
Ánde Somby addá midjiide su oaidnu dálá riektegeavaheame
sáme oaidnu mielde.

Sámediggi– maid mun bessen galledit ovttas Alimusrievtti
direktevran rahpamis diibmá čavčča – mii doaibmagodii
1989, ja mii lea álbmot välljejuvvon orgána sáme álbmogii.

Ulbmil lea earet eará nannet sámiid politihkalaš sajádaga ja
ovddidit sin beroštumi Norggas.

Alimusriekti deattuhii čakčat 2020 ahte Sámediggi sáhtá
doaibmat nugo oasálašveahki buhtadusáššiin, juoidá mii
čilgii Sámedikki prosessuealla áddejumi.

Eará gažaldat lea Sámedikki doaibma riektégálđu oasálaš.

Dan áigu alimusriekteduopmár Ingvald Falch dárkilabbot
geahčat.

Okta eará dehálaš ásaheapmi váldit vuhtii ja sihkkarastit
áddejumi sámi gažaldagaid ja beroštumiid, lea ásahus nugo

otne lea Sis- ja Nuorta Finnmarkku diggegoddi.

Duopmostuolus lea earenoamáš geatnegasvuohta sihkkarastit buorre gelbbolašvuođa sámi riektediliid birra ja sis lea lagasvuohta dan riekteávdnasii mii Alimusrievttis ja eará duopmostuoluin ii leat.

Dat lea guovddázis ahte dat earánomoš máhtu bohtá maiddá ávkin viidáseappot instánsain. Dát lea dehálaš ahte Sis- ja nuorta Finnmarkku diggegoddi duomuin sámi riektegažaldagain ferte rahčat oažžut earáide sin earánomoš máhttu- nu guhká das lea mearkkašupmi dan áššiid – čielga ja pedagogii vuogi mielde.

Ja nugo sundi Finn-Arne Selfors deattuhii go mun ja Alimusriekti direktaura galliime duopmostuolu diibmá čavčča: Jos Sis- ja Nuorta Finnmarkku diggegotti duomut sámerievtti gažaldagat guoddaluvvojit de lea dehálaš lágamánriekti- siskkabeale guoddaleami rámma – meannudit earánoasit buot sámi gažaldagaid ja oainnuid vuosttašinstánsa earenomášmáhtun lea váldán vuhtii. Nie sáhtta lágamánriekti eastalit ahte gažaldagat eai lahpo jos ášši manná Alimusriektái.

Lean lihkus go Finn-Arne Selfors aigu čielggadallat mo riekti berre meannudit sámi áššiid.

Jos vel Sis- ja Nuorta Finnmarkku diggegottis lea earenoamáš geatnegasvuohta, ferten deattuhit mearkkašumi ahte duopmostulot olles riikkas ja buot dásiin meannudit sámeáššiid seammá bealátkeahcesvuođain, vuđolaččat ja alla gealbbuin nugo dábálaččat. Dát eaktuda ahte mii jotkkolaččat hukset ja ođasmahttit min gelbbolašvuođa dan oktavuodas.

Doaivvun seminára buktá ođđa oahpu. Okta beaivi ođđa máhtun sámi dimenšuvnna ektui ja ođđa oaidninvugiid – muhto diedusge eai buot vástádusat

Sáhtta heivet siteret multidáiddára Nils-Aslak Valkeapää, gii su čoahkkin Beaivváš, mu áhčči gos son deattuha mearkkašumi imaštallamis

Go mun ledjen mánná-Da jeg var barn

Mun imaštin-undres jeg

Manne mus eai leat suoját-hvorfor jeg ikke hadde vinger

Nugo eará lottiin- som andre fugler

Ja go in leat šat mánná -og om jeg ikke lenger er barn

Imašta dat mu liikká- forundrer det meg likevel.

Ja ovdal go heaittán ferten deattuhit mearkkašumi ahte duopmostuolut ovttasbarget sihke sámi ossodagain ja dutkan institušuvnnain. Otná seminára lea dattetge boadus dákkár ovttasbarggus PluriCourts, duopmostuollohálldahusa sámi foruma bokte ja Alimusriekti.

Ollu giitu buohkaide geat lea bures bargan ovttas- oaččut johtui otná seminára.

Buorre seminára!

**

.

**Seminar om samiske saker i norske domstoler -
åpningstale**

Bures boahhtin Alimusriektái (velkommen til Høyesterett)

Boor-es boæh-tin Alimos-riektæi.

Velkommen til dere her i Høyesteretts Hus!

Velkommen til dere som følger seminaret digitalt!

Etter pandemi og to års utsettelse er det virkelig en glede å kunne samles om et viktig tema: Samiske saker i norske domstoler.

Det er fint å kunne åpne Høyesteretts Hus for å styrke kompetansen, innsikten og forståelsen for samerettslige problemstillinger. Et tema vi i Høyesterett tar på det største alvor.

Vi strømmet arrangementet for at dette viktige temaet når bredt ut – til interesserte over hele landet.

Og interessen er stor. Vi har sterk samisk representasjon. Også rettens aktører er godt representert. Dommere fra alle tre instanser, herunder nesten alle dommerne i Norges Høyesterett samt noen høyesterettsdommere fra Sverige og Finland. Advokater. Og representanter for påtalemyndigheten. I tillegg deltar mange andre aktører med interesser i feltet.

Formålet er å sette den samiske dimensjonen ved rettslige spørsmål på dagsorden. Grunnloven § 108 pålegger statens myndigheter å legge til rette for at den samiske folkegruppen kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Dette stiller krav til norske domstoler, ikke minst til dommernes kompetanse, innsikt og forståelse.

Samenes rettigheter som urfolk er også vernet gjennom ulike folkerettslige regler, ikke minst urfolksrettigheter.

Urfolksrettigheter handler om både menneskerettigheter og kulturforståelse. Urfolks kultur skal ha et så sterkt rettslig vern at kulturen kan leve videre. Kultur forstås i vid forstand – som en samlebetegnelse på visse fellestrekk det samiske folk deler. Blant annet er reindrift en form for vernet kulturutøvelse.

Nettopp retten til kulturutøvelse gjennom reindrift sto sentralt i Fosensaken i fjor høst. Her kom Høyesterett i storkammer enstemmig til at vindkraftutbyggingen på Fosen hadde så stor negativ effekt på de samiske partenes muligheter til å drive reindrift – og dermed til å dyrke sin kultur – at konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 var krenket.

Norske dommere er i utgangspunktet godt rustet til å behandle samerettslige spørsmål. Det gjelder også dommere som får et samerettslig spørsmål på bordet for første gang. Vi dommere er generalister og vant med å arbeide med rettsområder vi ikke kjenner mye til fra før. Også ved

avklaring av rettsregler om samerettslige spørsmål er det i utgangspunktet tilstrekkelig med en tradisjonell rettslig tilnærming.

Videre er tolkning og anvendelse av konvensjonsforpliktelser en del av hverdagen i domstols-Norge.

Men – og det er et viktig men: Samisk kultur, sedvaner og rettsoppfatninger vil ofte også prege sakene. Og her vil det variere hvor stor kunnskap dommerne har.

Nå stå heldigvis ikke dommerne alene i saker om samerettslige spørsmål. Som ellers på områder som krever en særlig innsikt, hviler det et særskilt ansvar på advokater som prosederer saker om samiske rettsspørsmål. Det forventes at de har den kunnskapen som trengs om samenes kultur, historie, sedvaner og rettsoppfatninger, og har evne til å formidle kunnskapen til retten på en formålstjenlig og god måte.

At aktørene i rettssystemet har nødvendig kunnskap er også en forutsetning for å skape tillit mellom rettssystemet og den samiske befolkning. Som tidligere høyesterettsjustitiarius Carsten Smith sa i sin tale ved åpningen av Indre Finnmark tingrett i 2004:

«[A]nerkjennelsen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger har også et perspektiv langt utover de

konkrete rettsvirkninger. Den er et viktig ledd i den samiske kulturreisning.»

Jeg er glad for at Carsten Smith er her i dag for å gi en oversikt over samerettens utvikling i Norge.

Helt overordnet vil jeg kort peke på det opplagte, nemlig at samerettens utvikling ikke har vært enkel. Slutten av 1800-tallet var kjennetegnet av en aktiv fornorskningsspolitikk, som også preget rettstenkningen. Men gradvis endret synet på urfolks rettigheter seg, og betydningen av samisk kultur og sedvaner ble i større grad løftet frem. Blant annet var Norge i 1990 første land i verden som ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 om urfolks rettigheter.

I høyesterettspraksis skjedde det store paradigmeskiftet i sameretten i 2001 gjennom Svartskog- og Selbusakene.

I Svartskog-saken fastslo Høyesterett et prinsipp om kollektiv eiendomsrett for befolkningen i et område, bygget på alders tids bruk. Dette var en nyvinning i norsk rett. I samisk rett, derimot, var dette et velkjent prinsipp.

I Selbu-saken ble samenes status som urfolk uttrykkelig anerkjent. Høyesterett i plenum vektla særtrekkene ved samisk næring og sa uttrykkelig at det som gjelder andre beitedyr, ikke uten videre kan overføres til reinbeite.

I begge sakene ble samisk sedvane og samisk rettsoppfatning viktige faktorer ved tolkningen av de tingsrettslige reglene, og historie og kultur sto sentralt.

Professor emerita Kirsti Strøm Bull vil snakke nærmere om betydning og bruk av historiske kilder i samiske saker.

Som rettspraksis viser, senest i Fosensaken, må en på urfolksrettens område også ofte se hen til internasjonale kilder. Professor Martin Scheinin vil utdype betydningen av internasjonal urfolksrett.

Siden Svartskog- og Selbusakene har Høyesterett behandlet mellom 20 og 30 samiske saker. Førsteamanuensis Ånde Somby vil gi sitt syn på dagens rettspraksis fra et samisk perspektiv.

Sametinget – som jeg sammen med Høyesteretts direktør hadde gleden av å besøke ved åpningen i fjor høst – ble opprettet i 1989 og er et folkevalgt organ for den samiske befolkning.

Formålet er blant annet å styrke samenes politiske stilling og fremme deres interesser i Norge.

Høyesterett fastslo høsten 2020 at Sametinget kunne opptre som partshjelper i en erstatningssak, noe som avklarte Sametingets prosessuelle rolle.

Et annet spørsmål er Sametingets funksjon som rettskildefaktor. Det vil høyesterettsdommer Ingvald Falch se nærmere på.

En annen viktig etablering for å ivareta og sikre forståelsen av samiske spørsmål og interesser, er opprettelsen av det som i dag heter Indre og Østre Finnmark tingrett. Domstolen har et spesielt ansvar for å sikre god kompetanse om samiske rettsforhold og har en nærhet til dette rettsstoffet som Høyesterett og andre domstoler ikke har.

Det er sentralt at denne særkunnskapen kommer til nytte også videre i instansene. I dette ligger ikke minst at Indre og Østre Finnmark tingrett i dommer om samiske rettsspørsmål bør bestrebe seg på å videreformidle sin særlige kunnskap – så langt den har betydning for den enkelte sak – på en tydelig og pedagogisk måte.

Og som sorenskriver Finn-Arne Selfors understreket da jeg og Høyesteretts direktør besøkte domstolen i fjor høst: Ankes dommer av Indre og Østre Finnmark tingrett om samerettslige spørsmål, er det viktig at lagmannsretten – innenfor rammen av anken – behandler uttrykkelig alle de samiske spørsmål og aspekter førsteinstansen med særkompetanse har tatt opp. Slik kan lagmannsretten hindre at spørsmålene faller av på en eventuell vei videre til Høyesterett.

Jeg er glad for at Finn-Arne Selfors vil utdype hvordan retten bør behandle samiske saker.

Selv om Indre og Østre Finnmark tingrett har et særskilt ansvar, vil jeg understreke betydningen av at domstoler i hele landet og på alle nivåer behandler samiske saker med den samme upartiskheten, grundigheten og høye kvaliteten som ellers. Dette forutsetter at vi kontinuerlig bygger og fornyer vår kompetanse på dette rettsområde.

Jeg håper dette seminaret gir god læring. En dag for ny kunnskap om den samiske dimensjonen og flere synsvinkler – men selvsagt ikke alle svar.

Kanskje passer det derfor godt å sitere den samiske mulitkunstneren Nils-Aslak Valkeapää (Valkeapee), som i sin samling *Solen, min far* fremhever betydningen av undring.

Da jeg var barn

undres jeg

hvorfor jeg ikke hadde vinger

som andre fugler

og om jeg ikke lenger er barn

forundrer det meg likevel.

Før jeg avslutter vil jeg understreke betydningen av at domstolene samarbeider både med samiske miljøer og forskningsinstitusjoner. Dagens seminar er nettopp et resultat av slikt samarbeid – mellom PluriCourts,

Domstoladministrasjonen ved Samisk forum og Høyesterett.
En stor takk til alle som har jobbet godt sammen – for å legge
til rette for dagens seminar!

Riktig godt seminar!

Cecilie Østensen Berglund – høyesterettsdommer og
styreleder i DA er dagens møteleder. Men før hun får ordet,
gir jeg ordet til senterleder i PluriCourts, professor Andreas
Føllesdal.